

**ПРИВАТИЗАЦІЯ У СИСТЕМІ ЗАКОНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
РЕФОРМУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Нестерчук І. К., к. геогр. наук

Житомирський державний технологічний університет

В статті подано аналіз закономірностей розвитку етапів приватизації в Україні з врахуванням становлення інституційного середовища ринкової економіки, інституційних чинників трансформаційних перетворень суспільного розвитку.

В статье проведено анализ закономерностей развития этапов приватизации в Украине с учетом становления институциональной среды рыночной экономики, институциональных факторов трансформационных превращений общественного развития.

The analysis of development mechanisms of privatization stages in Ukraine taking into account formation of institutional environment of market economy and

institutional factors of transformational modifications of social development is given in the article.

Постановка проблеми. Україна впродовж останнього десятиліття накопичила досвід нормативного регулювання відносин держави з регіонами й продовжує вдосконалювати відповідну правову базу. Звичайно, цей досвід вимагає критичного підходу з огляду на те, що майже до кінця ХХ ст. нормативно-правове поле з питань регулювання розвитку регіонів характеризувалося концептуальною невизначеністю, системною неузгодженістю та інституційною незавершеністю. Особливе місце в інституційних перетвореннях перехідного періоду належить трансформації відносин власності, що здійснюється за рахунок приватизації.

Метою дослідження виступає аналіз стану трансформації та змісту правової бази, що регулюють правовідносини у сфері приватизації України, а також аналіз закономірностей розвитку етапів приватизації в державі з урахуванням становлення інституційного середовища ринкової економіки, інституційних чинників трансформаційних перетворень суспільного розвитку. В процесі роботи був використаний широкий спектр наукових методів дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, монографічний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкому розумінні приватизація охоплює як економіко-правові, так і організаційно-правові заходи. Законодавство України про приватизацію з погляду його змісту складає сукупність законів та інших нормативних актів, що регулюють майново-правові, економічні та організаційні відносини щодо приватизації майна державних підприємств. Це комплексне законодавство, що поєднує норми цивільного, адміністративного, фінансового й інших галузей права. Основним актом у цій системі є Закон України від 4 березня 1992 р. «Про приватизацію майна державних підприємств» (з наступними змінами і доповненнями). До законодавства про приватизацію також належать: Закон

України від 6 березня 1992 р. «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»; Закон України «Про приватизаційні папери» від 6 березня 1992 р.; Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 р.; Закон України «Про особливості приватизації підприємств, що знаходяться в сфері управління Міністерства оборони України» від 18 травня 2000 р.; Закон України «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва» від 14 вересня 2000 р.

Викладення основного матеріалу. Досі фактично не існує єдиного тлумачення інституцій, а також їх класифікації. Аналіз основних підходів до трактування інституцій показав, що інституції в економічній літературі переважно представляються наступними свосередними складовими частинами: інституції як правила, стійкі норми; інституції як стандарти поведінки; інституції як звички, рутини, традиції. У ході інституційних перетворень сформувалась специфічна інституційна структура економіки, яка вже не відповідає ознакам командитно-адміністративної системи, але все ще не є ринковою. А сам процес переходу завершиться тоді, коли необхідні зміни відбудуться не тільки на рівні формальних інституцій, але й на рівні неформальних інституцій. Держава має стати головним ініціатором інституційних змін. Процес приватизації в Україні є одним із основних рушіїв економічних реформ, тож у ньому позначились не тільки економічні зміни в умовах реформування власності, — він став і головною ареною політичної боротьби. Ці обставини зумовили постійне корегування законодавчої і нормативної бази, не завжди обґрунтовані зміни в механізмі та пріоритетах приватизації.

Початковий етап приватизації (1992—1994 рр.). Він розпочався, як зазначалось вище, з прийняття Державної програми приватизації на 1992 рік. Очікувалось, що до кінця цього періоду вже будуть забезпечені стратегічні позиції недержавного сектора економіки. Проте Україна вже на першому етапі не змогла досягти необхідних темпів реальних економічних перетворень. Першу Державну програму приватизації не було реалізовано.

оскільки Постанова Верховної Ради водночас з її схваленням заблокувала малу приватизацію. Тож протягом 1992 року було приватизовано лише 22 підприємства, або 1% від загальної кількості належних до приватизації підприємств. В основному це були орендні підприємства, і перейшли вони у власність трудових колективів на підставі укладених раніше договорів оренди з викупом [2]. З 1993 року у зв'язку зі збереженням мораторію на продаж невеликих підприємств процес приватизації пішов у нетрадиційному напрямку. На відміну від інших країн, торгівля, побутове обслуговування і громадське харчування опинились поза сферою першочергової приватизації. Її об'єктами стали промислові гіганти, підприємства монополісти, які належали до галузей, роздержавлення яких планувалось здійснювати на більш пізньому етапі із застосуванням приватизаційних сертифікатів, коли сформується необхідні ринкове середовище та інфраструктура. Процес приватизації на першому етапі проходив значною мірою з ініціативи і за умовами, що їх висували трудові колективи («червоний директорат») без залучення вітчизняних та іноземних інвесторів. Головними суб'єктами господарювання в недержавному секторі, як і раніше, залишалися трудові колективи зі своїм менталітетом. Особливу роль у гальмуванні процесу зміни форми власності наприкінці цього етапу відіграв новий мораторій Верховної Ради, пов'язаний із складанням переліку підприємств, які не підлягали приватизації. Ця процедура набула затяжного характеру і тривала 8 місяців, починаючи з липня 1994 до 3 березня 1995 року, коли переліки підприємств були затверджені. До нього було включено 6102 підприємства. Серед них — об'єкти багатьох інвестиційно привабливих галузей (суднобудівна, морський транспорт, нафтопереробна, паливно-енергетичний комплекс тощо).

Другий етап приватизації (1995-1998 рр.). Цей етап увійшов в історію приватизації України як етап широкомасштабної масової зміни форми власності, оскільки, він був пов'язаний з масовим акціонуванням (корпоратизацією) середніх та великих державних підприємств та їх приватизації шляхом використання приватизаційних паперів. Темпи

приватизації вдалося прискорити порівняно з попереднім етапом в середньому в 4,2 рази. За 1995—1998. роки приватизовано майже 50 тис. об'єктів, у тому числі понад 11000 середніх і великих підприємств. В ході масової приватизації було сформовано потужну національну мережу сертифікатних аукціонів у всіх регіонах України. За даними Фонду державного майна через цю систему до продажу було запропоновано понад 20 тис. пакетів акцій різних підприємств України загальною вартістю 4,6 млрд. грн. У 1995 році зросли темпи приватизації великих і середніх підприємств, чому сприяли значні успіхи у формуванні інфраструктури приватизації [3]. Для успішного здійснення процесу приватизації необхідна розгалужена інфраструктура, яка включає в себе інструменти фондового ринку, що забезпечують зв'язок і взаємодію між емітентом цінних паперів, інвестором та державою. До суб'єктів інфраструктури можна віднести фінансових посередників — від брокерських контор до інвестиційних фондів та банків. Крім того, інфраструктуру також формує інформаційне і обслуговуюче середовище, яке дозволяє емітенту та інвестору співпрацювати з мінімальним ризиком.

На жаль, до кінця другого періоду не вдалося утримати високих темпів приватизації, які можна було підтримати тільки за рахунок поширення приватизації на великі підприємства тих секторів, в яких зміна форми власності ще не набула масового характеру. Таким чином, другий етап став етапом завершення малої і сертифікатної приватизації.

Третій етап переважно індивідуальної грошової приватизації (1999р. - сьогодні). На третьому етапі ідеологія індивідуальної грошової приватизації найшла своє втілення в конкретних приватизаційних механізмах. Програма на 1999 рік зосередила пріоритети і завдання приватизації на трьох основних напрямках: створення умов для приватних власників, які мають довгострокові інтереси у приватизації підприємств, у тому числі і для інвесторів на міжнародних ринках; сприяння підвищенню

ефективності діяльності підприємств та створення конкурентного середовища; сприяння залученню коштів до Державного бюджету [3].

Під час третього етапу приватизації широкого розповсюдження набувають тіньові схеми приватизації. Досить популярним в Україні став механізм штучного банкрутства, який дозволив потенційним власникам купувати об'єкти за більш низькою, ніж при приватизації, ціною та без фінансових зобов'язань перед кредиторами. Схеми тіньових методів приватизації в Україні виникли внаслідок зростання трансакційних витрат та «ціни підкорення закону» в процесі легальної приватизації. До особливостей цього етапу можна віднести нововведення щодо класифікації об'єктів приватизації за групами. В її основу відтепер покладені достатність вартості основних фондів для створення відкритого акціонерного товариства і чисельність працівників. Раніше для цього використовували вартість основних фондів, на яку впливають індексації і переоцінки, пов'язані з інфляцією. Цей етап дійсно індивідуальний етап приватизації з ретельною передприватизаційною підготовкою, формуванням ринкового попиту на об'єкт приватизації, поглибленням процесів публічності і прозорості проведення приватизаційних процедур [3]. Позитивну роль відіграла і стабільність приватизаційного законодавства протягом усіх трьох років. Але приватизаційний механізм, закладений у Програму, не зміг забезпечити масштабної приватизації в стратегічних галузях, що проявилось у затуханні темпів приватизації, поширенні неприватизаційної, «тіньової» зміни форми власності, значних обсягах недоприватизованих об'єктів, численних судових процесах, які оскаржували рішення Фонду державного майна щодо відбору переможця. Все ще закритими для приватизації залишались системні галузі й природні монополії. В Україні за роки, що минули з початку приватизації, відбулась зміна форми власності великого масиву державних підприємств.

Як показала історія української приватизації, її роль у трансформаційних процесах явно переоцінювалась. Занадто високими були очікування впливу приватизації на становлення нової ефективної економіки

— їй приписувалось автоматичне проведення структурної перебудови економіки, виникнення ефективного власника і навіть великі фіскальні можливості. Однак приватизація автоматично не включає всіх цих механізмів, вона лише закладає підвалини для формування ефективності. На сьогодні в Україні відсутня офіційно визнана стратегія реформування відносин власності. На цьому фоні політика приватизації почала втрачати свою стратегічну спрямованість і поступово перетворилась на окремі трансакції з продажу конкретних об'єктів. Відсутність стратегічного бачення, у свою чергу, не дає можливості встановити раціональні пропорції між державною та приватною власністю при даному управлінському ресурсі держави.

Актуальність проблеми у розкритті злочинів у сфері приватизації пов'язана із зростанням даного виду злочинів, виникненням нових напрямків їх здійснення, а також наявністю певних недоліків, які спостерігаються у роботі спеціальних підрозділів по виявленню та розслідуванню злочинів у цій сфері. Криміналістичний аналіз розглянутих посягань у сфері приватизації свідчить про те, що вони є часткою економічних злочинів, отже, мають загальні риси, але і свою особливість, а саме: вища, в порівнянні з іншими економічними посяганнями, латентність; скоєння таких злочинів можливо тільки у складі організованих злочинних формувань; високий відсоток корумпованості посадових осіб підприємств, фондів державного майна, державних адміністрацій, комерційних структур, правоохоронних органів; відсутність у МВС України єдиного обліку інформаційних банків даних, що стосуються об'єктів приватизації; недоліки законодавства, яке регулює процес приватизації; природні витрати розвитку та становлення економіки держави після десятилітньої її стагнації. Зі 100 % виявлених злочинів у сфері приватизації, більше 40% не доходять до судового вироку, а по тих, що доходять до суду, судовий вирок не відповідає тим злочинним діям, які були скоєні у процесі приватизації. Немає кримінальних справ, пов'язаних з незаконною приватизацією великих державних підприємств [4].

Незважаючи на всі позитивні моменти в роботі відповідних служб, через прорахунки в організації оперативно-службової діяльності, недостатнє інформаційне забезпечення, неналежну взаємодію оперативних служб та слідства, а також через існуючі стереотипи в організації роботи підрозділи ДСБЕЗ УМВС України не проводять супроводження процесу приватизації на належному рівні. Вони не отримують необхідної інформації, що стосується незаконної приватизації, для подальшого проведення оперативно-розшукових заходів та збору доказів, які б мали значну вагу при доведенні справ до суду. Аналіз виявлених злочинів у сфері приватизації повинен містити вивчення оперативно-розшукових та кримінальних справ, порушених за фактами зловживань, пов'язаних з незаконною приватизацією. матеріалів про відмову в порушенні кримінальних справ. матеріалів про адміністративні правопорушення, публікацій і виступів у засобах масової інформації; вивчення тенденцій поширення зловживань, характерних для незаконної приватизації, та їх прогнозування [4]. Пошук інформації про скоєння злочинів, які пов'язані з незаконною приватизацією, полягає у подальшому вивченні її детальному аналізі оперативної обстановки, у надходженні даних від інформаційного апарату при здійсненні оперативно-розшукових заходів на об'єктах обслуговування, в опрацюванні офіційних документів, які стосуються процесу проведення приватизації в регіоні, рішень органів місцевого самоврядування та регіональних фондів державного майна про план проведення приватизації на місцях. Пошук інформації бажано проводити при взаємодії з органами державного регулювання і контролю. На основі оперативної інформації, згідно з Законом "Про оперативно-розшукову діяльність", повинні створюватися автоматизовані інформаційні системи відносно до приватизованих об'єктів та осіб, які цим займаються [4]. У ході збору та оцінки матеріалів про злочини, які пов'язані з приватизацією, необхідно враховувати ті законодавчі акти, які регулюють процес проведення приватизації державного майна великих та малих підприємств, державного житлового фонду, землі і т.п.

Висновки.

На основі дослідження були зроблені наступні висновки:

- 1) приватизаційні етапи в Україні проходили не досить успішно, адже ні в один з цих періодів не було досягнуто очікуваних результатів;
- 2) серед недоліків сертифікаційної приватизації ми виділяємо такі: державний бюджет недоотримав значних коштів, не було групи власників, які б ефективно та свідомо використовували усі позитивні сторони приватизації, не відбулося залучення стратегічних інвесторів;
- 3) у процесі приватизації в Україні операції тіньового характеру досягають великих розмірів;
- 4) найбільшим попитом у приватизаторів користуються ті об'єкти, які підлягали реструктуризації та санації, оскільки продаж таких підприємств дає значний фінансовий ефект.
- 5) через недостатнє інформаційне забезпечення підрозділи ДСБЕЗ УМВС України не проводять супроводження процесу приватизації на належному рівні.

Література

1. Правові основи приватизації в Україні та їх захист від злочинних посягань [Текст] : Навч. посібник / С.П. Баліна, В.Ф. Ущиповський. - К. : Атіка, 1999. - 160 с.

2. Інституційні складові реформування відносин власності в Україні [Текст] : Наукова праця ДонНТУ. Серія : економічна. / С. О. Біла – 2006. –6 с.

3. Завершальний етап приватизації в Україні [Текст] / Й. О. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Т. Є. Воронкова Н. В. Терещенко. Центр економічного розвитку. – К.: «Міленіум», 2003 – 78 с.

4. Про оперативно-розшукову діяльність [Текст] : Закон України від 18.02.1992 р. // ВВР. -1992. -№22 -Ст.303.Удосконалення діяльності оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинністю у сфері приватизації [Текст] : Д. М. Серета, 1998. – 12 с.